

ПОПЕРЕДЖЕННЯ БАНКРУТСТВА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ БЕЗЗБИТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Чумак В. Д., к.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

В статті розкрито резерви беззбиткової діяльності сільськогосподарських підприємств та намічено основні напрямки попередження їх банкрутства. Зазначено, що з метою забезпечення беззбиткової діяльності доцільно: впровадження системи внутрішнього фінансового контролю – контролінгу; здійснення управління ліквідністю та платоспроможністю підприємства; усунення недосконалої практики ціноутворення на сільськогосподарську та промислову продукцію; забезпечення ефективного використання всіх видів ресурсів; формування економічного середовища для впровадження досягнень науки і техніки.

***Ключові слова:** прибуток, збиток, банкрутство, антикризове управління, платоспроможність, контролінг, диверсифікація.*

Постановка проблеми. Особливості механізму попередження та захисту аграрних підприємств від банкрутства пов'язані, головним чином, із особливостями самого сільського господарства. Щоб попередити подальше падіння виробництва і масові банкрутства сільськогосподарських виробників необхідно терміново вжити комплекс стратегічних і тактичних заходів для подолання кризового стану підприємств. Як показала вітчизняна та закордонна практика, система антикризових заходів, у випадку її ефективного використання, спроможна реально сприяти попередженню кризових явищ, оздоровленню економіки та зміцненню фінансів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з розробкою резервів забезпечення беззбиткової діяльності підприємств є предметом досліджень таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Ю. М.

Великий, Т. П. Гудзь, І. Б. Гуськов, В. В. Ковальов, О. О. Терещенко, М. І. Тітов, А. Д. Чернявський та інших. Проте в теорії і практиці організаційно-економічного механізму банкрутства є низка не вирішених питань, зокрема, в достатній мірі не розроблені основні напрямки виходу зі стану банкрутства сільськогосподарських підприємств.

Постановка завдання. Метою даної статті є узагальнення основних напрямків беззбиткової діяльності сільськогосподарських підприємств та попередження їх банкрутства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняна економіка знаходиться в таких умовах, коли підприємства з метою забезпечення конкурентоспроможності та виживання в ринковому середовищі вимушені вдаватись до структурних перетворень, тобто до проведення реструктуризації суб'єктів господарювання. Поштовхом до таких змін, як правило, виступає кризова ситуація на підприємстві. В сільському господарстві розвиток окремих підприємств значною мірою залежить від зменшення або розформування інших, а якщо ліквідація певного господарюючого суб'єкта не проводиться, то одночасно гальмується розвиток кращих аграрних формувань. Отже, на нашу думку, застосування дієвої процедури банкрутства має позитивно вплинути на хід структурних перетворень, оскільки вона здійснюватиме тиск у напрямку необхідної адаптації.

Слід погодитись з думкою тих вчених-економістів, які вважають, що переважна більшість банкрутств відбувається із-за незадовільного керівництва бізнесом. За словами відомого спеціаліста в галузі управління фінансами Ван Хорна, банкрутство багатьох фірм відбувається прямо або опосередковано із вини їх керівництва [2, с. 771]. Отже, головне на даному етапі – зміна суті і стилю керівництва підприємством. У складних сучасних умовах ринкових перетворень реальних успіхів в антикризовому управлінні можуть досягти лише всебічно підготовлені кризис-менеджери, оскільки в кожному конкретному випадку необхідні нестандартні, інноваційні рішення.

Банкрутство підприємств в більшій мірі залежить не від розмірів

прибутку, про що свідчить світова і вітчизняна практика, а від спроможності суб'єкта господарювання своєчасно погашати свої борги, тобто від його платоспроможності. Слід нагадати, що основною причиною неплатоспроможності сільськогосподарських підприємств виявилась відсутність активів у високоліквідній формі, тобто грошових коштів. Як висновок, стійкий фінансовий стан може досягатись лише при достатньому і узгодженому контролі за рухом грошових засобів підприємства.

За будь-яких умов господарювання управління платоспроможністю є важливим фактором попередження можливого банкрутства. Загальновідомо, що однією з основних умов фінансової стійкості підприємства є приток грошових засобів, які зможуть покрити його зобов'язання. Відсутність необхідного запасу грошових коштів свідчить про серйозні проблеми, а надмірна їх величина говорить, що підприємство потерпає від збитків, пов'язаних з інфляцією та з втраченими можливостями вигідно вкласти грошові кошти і одержати додатковий дохід [1, с. 74]. Вважаємо, що найперший спосіб добування капіталу – це поліпшення управління абсолютно ліквідними активами підприємства. Управлінням грошовими засобами на вітчизняних підприємствах до недавнього часу не займались. Із впровадженням в практику Національних стандартів бухгалтерського обліку, обов'язковою формою річної звітності став Звіт про рух грошових коштів. Використання даної форми звітності стало необхідною і досить корисною в ринкових умовах, оскільки за таких умов підприємства зможуть забезпечувати себе абсолютно ліквідними активами і уникати банкрутства.

З метою попередження банкрутства сільськогосподарських підприємств, вважаємо за необхідне впровадження системи внутрішнього фінансового контролю – контролінгу. Концепція контролінгу була розроблена в закордонній практиці у восьмидесяті роки як засіб активного попередження кризових ситуацій, які призводять до банкрутства. Принципом цієї концепції, що одержала назву «управління відхиленнями» є оперативне порівняння основних планових (нормативних) та фактичних показників з

метою виявлення відхилень між ними і визначення взаємозв'язку та взаємозалежності між показниками. З метою зміцнення фінансового стану підприємств, підвищення ліквідності та платоспроможності контролінг вирішує наступні завдання: виявлення та ліквідація «вузьких місць» на підприємстві; виявлення і розвиток сильних сторін; забезпечення постійного контролю та аналізу ризиків діяльності підприємства; виявлення резервів зниження собівартості продукції; розробка стратегії розвитку підприємства; планування фінансово-господарської діяльності; аналіз відхилень фактичних показників від планових; проведення внутрішнього аудиту. Із наведених основних завдань контролінгу впливає необхідність поступового його впровадження на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах.

На думку спеціалістів в галузі антикризового управління лише активна інноваційна політика в поєднанні з використанням інвестицій для впровадження нових технологій дозволяє успішно вирішувати проблеми виходу із кризових ситуацій [6, с. 105]. Тобто, інвестиційний менеджмент можна розглядати як один із методів антикризового управління. Для сучасних сільськогосподарських підприємств особливе значення набуває проблема їх інвестиційної привабливості, яка залежить від усіх показників, що характеризують фінансовий стан підприємства, і в першу чергу, від рентабельності власного капіталу. Це узагальнюючий показник, який відповідає на питання: скільки прибутку може одержати підприємство в розрахунку на одиницю вартості свого майна. Безперечно, інвестиції в підприємства здійснюються лише за умови, що рентабельність власного капіталу буде перевищувати середній рівень позикового проценту. Тому основною умовою підвищення інвестиційної привабливості підприємства є збільшення величини рентабельності його власного капіталу, використавши для цього ефект фінансового важеля, що виникає внаслідок перевищення економічної рентабельності підприємства над процентом, який сплачується за користування позиковими коштами.

Слід підтримати пропозицію авторів, які вважають за доцільне

використовувати сільськогосподарськими підприємствами один із механізмів залучення додаткових фінансових ресурсів – випуск облігацій. Даний інструмент фондового ринку має ряд переваг, а саме: такий метод залучення інвестицій можуть використовувати підприємства всіх організаційно-правових форм; відсутність оподаткування фінансових ресурсів, отриманих від розміщення облігацій; відсоток, що сплачується по облігаціях, відноситься на витрати; можливість використання облігацій як засобу платежу чи застави. Отже, сільськогосподарські підприємства в ринкових умовах можуть значно покращити свою економічну привабливість та отримати інвестиції через випуск цінних паперів, зокрема облігацій.

Одним із дієвих заходів, спрямованих на стабілізацію аграрного сектора, став перехід сільськогосподарських підприємств на сплату фіксованого податку. Це дало підприємствам ряд переваг: суттєве спрощення механізму нарахування та сплати податків; зниження податкового тиску; розмір податку не залежить від результатів господарської діяльності, тому є стимул для підвищення дохідності. На думку багатьох вітчизняних економістів, насамперед, запровадження мораторію на податок на додану вартість та надання субсидій може зробити аграрний сектор конкурентоспроможним. На нашу думку, податковий мораторій, списання боргів, надання субсидій на деякий період можуть компенсувати збитки, але вони не спрямовані на подолання суттєвих причин кризових явищ. Проведені дослідження західними економістами підтверджують, що запровадження податкового мораторію, списання боргів, надання субсидій дають мало підстав стверджувати, що дані заходи здатні перетворити сільське господарство України на прибуткове та конкурентоспроможне.

Стабільний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств може бути забезпечений за рахунок ефективного використання всіх видів ресурсів. З однієї сторони, для створення умов відтворення ресурсного потенціалу необхідна система організаційно-економічних заходів, і перш за все, вибір напрямку спеціалізації, який би забезпечив найбільш ефективне

використання ресурсів. З іншої – ряд вчених-економістів в галузі антикризового управління вважають, що розширення сфери діяльності підприємства в будь-якому напрямку, тобто його диверсифікація є одним із головних методів попередження банкрутства [6, с. 106]. Диверсифікація – це один із способів зниження ризиків діяльності підприємства. Тому перед суб'єктами господарювання стоїть питання, що краще – вузькоспеціалізоване, чи широко або обмежено диверсифіковане, чи комбіноване виробництво? По своїй економічній суті спеціалізація і диверсифікація діалектично протилежні. З однієї сторони, спеціалізація забезпечує ефективне використання ресурсів, більш низьку собівартість, що в свою чергу призводить до прибутковості та фінансової стабільності. З іншої сторони, ступінь ризику вузько спеціалізованого підприємства значно вищий ніж диверсифікованого. Тому вважаємо, що з точки зору антикризового управління доцільно використовувати диверсифікацію, оскільки збитковість одного виду діяльності компенсується прибутковістю іншого, що значно знижує ймовірність банкрутства.

Доцільність застосування диверсифікації в сільському господарстві визначається: суттєвими відмінностями між платоспроможністю різних покупців і замовників; підвищенням ступеня незалежності товаровиробників; підвищенням конкурентноздатності підприємства за рахунок виробництва різних видів продукції. Таким чином, з метою зменшення величини ризику діяльності сільськогосподарських підприємств та підвищення їх фінансової стійкості необхідно раціонально поєднувати ступінь спеціалізації та диверсифікації, а сільськогосподарським підприємствам необхідно організувати виробництво такої продукції, робіт, послуг оплата яких при їх реалізації буде обов'язково проводитись лише грошовими коштами.

Висновки. Отже, вихід із ситуації, що склалася, бачиться у розробці та реалізації наступних заходів: усунення недосконалої практики ціноутворення на промислову та сільськогосподарську продукцію; визначення кредитно-фінансової та інвестиційної політики, що передбачає: надання державних

кредитів під невеликі проценти, застосування пільгового кредитування як галузі з уповільненим оборотом капіталу, розвиток форм товарного кредитування сільськогосподарських виробників незалежно від каналів реалізації продукції, створення сільськогосподарськими товаровиробниками кооперативних банків; організація закупівлі всієї виробленої аграрної продукції і оптовий її продаж, у тому числі і за кордон, через біржі або організацію спільних підприємств по виробництву, переробці та збуту сільськогосподарської продукції на кооперативних засадах з вітчизняними партнерами; формування на селі економічного середовища для впровадження досягнень науки і техніки, забезпечення соціального розвитку села й соціального захисту населення та створення центрів інформаційно-консультативного обслуговування сільського господарства.

Список використаних джерел:

1. Аранчій В. І. Удосконалення управління фінансовою стійкістю підприємства / Аранчій В. І., Чумак В. Д. // Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції «Людина, природа, техніка у XXI столітті»: Збірник матеріалів. – Полтава : ФОП О. І. Кека, 2016. – С. 74–75.
2. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами / Ван Хорн Дж. К. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 799 с.
3. Великий Ю. М. Особливості кризового стану вітчизняних підприємств і методів його оцінки / Ю. М. Великий, О. Ю. Проскура // Фінанси України. – 2011. – № 10. – С. 29–34.
4. Гудзь Т. П. Система раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств : Монографія / Т. П. Гудзь. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2007. – 166 с.
5. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визначення його банкрутом» від 30 червня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 42–43. – С. 852–899.
6. Чернявский А. Д. Антикризисное управление : учеб. пособ. / Чернявский А. Д. – К. : МАУП, 2000. – 208 с.

В. Д. Чумак. Предупреждение банкротства аграрных предприятий и обеспечения их безубыточной деятельности. В статье раскрыты резервы безубыточной деятельности сельскохозяйственных предприятий и намечены основные направления предупреждения их банкротства. Указано, что с целью обеспечения безубыточной деятельности целесообразно: внедрение системы внутреннего финансового контроля – контроллинга; осуществление управления платежеспособностью предприятия; обеспечение эффективного использования всех видов ресурсов; устранение ошибочной практики ценообразования на сельскохозяйственную и промышленную продукцию.

Ключевые слова: прибыль, убыток, банкротство, антикризисное управление, платежеспособность, контроллинг, диверсификация.

V. D. Chumak. Warning bankruptcy of agricultural enterprises and ensure their break-even operations. In the article the break-even reserves of agricultural enterprises and outlined the main directions of economic bankruptcy warning of the agricultural sector. It is noted that in complex modern conditions of market transformation of real progress in crisis management can be achieved only fully trained crisis managers. It is proved that under all conditions of economic solvency management is crucial to preventing a possible bankruptcy. For modern agricultural enterprises particularly important issue of investment attractiveness, which depends on all the indicators of the financial condition and primarily on return on equity. It is proved that in order to prevent bankruptcy should implement a system of internal financial control-controlling. Agricultural enterprises in market conditions may significantly improve its economic attractiveness and receive investments through issue of securities, including bonds. Stable financial situation of enterprises can be achieved through the effective use of all resources. It is proved that in terms of crisis management diversification should be used as a loss-making activity offset yield more, which greatly reduces the likelihood of bankruptcy. In order to break-even activity of agricultural enterprises appropriate: the elimination of imperfect pricing practices on agricultural and industrial products; formation of rural economic environment for the implementation of

science and technology; ensuring social development of rural and social protection; the creation of centers of information and advisory services in agriculture.

Key words: profit, loss, bankruptcy, crisis management, solvency, controlling, diversification.